**TÜRKIYE SOSYAL HIZMET ARAŞTIRMALARI DERGISI**
**(TURKISH JOURNAL OF SOCIAL WORK RESEARCH)**

Cilt 10, 2026, Sayfa 1-20

**ISSN (Print):** 2602-3393 | **ISSN (Online):** 2602-3393

**DOI:** 10.55109/tushad.1900593

**Geliş Tarihi:** 01/03/2026 **| Kabul Tarihi:** 22/10/2026

**Makale Türü: Derleme**

# Engellilik Bağlamında Gündelik Yaşamda Ableizm Temelli Mikro Agresyonlar: Sosyal Hizmet Perspektifinden Eleştirel Bir Değerlendirme

## Ableism-Based Microaggressions in Everyday Life: A Critical Review from a Social Work Perspective

**Emine Ataman**[1]

[1] Dr. Öğr. Üyesi, Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Bölümü, Artvin Çoruh Üniversitesi, Borçka Acarlar Meslek Yüksekokulu, Artvin, Türkiye

**ORCID:**

Emine Ataman: https://orcid.org/0000-0002-6057-7499

**Sorumlu Yazar:** Emine ATAMAN, E-posta: emineataman08@gmail.com

## Öz

Bu çalışma, engellilik bağlamında gündelik yaşamda ortaya çıkan ableizm temelli mikro agresyonları sosyal hizmet perspektifinden ele almayı ve bu olgunun kuramsal temelleri ile sosyal hizmet uygulamalarına yansımalarını tartışmayı amaçlamaktadır. Araştırma, anlatısal derleme yöntemiyle yürütülmüş; 2010–2025 yılları arasında Web of Science, Scopus, PubMed ve Google Scholar veri tabanlarında yayımlanan Türkçe ve İngilizce çalışmalar incelenmiştir. Literatür taraması sonucunda mikro agresyon, ableizm, engellilik ve sosyal hizmet alanlarına ilişkin kuramsal ve ampirik çalışmalar eleştirel bir bakış açısıyla sentezlenmiştir. Çalışmada, F. K. Campbell'in ableizm kuramı ile D. W. Sue'nun mikro agresyon yaklaşımı birlikte değerlendirilerek, ableizmin gündelik yaşamda mikro agresyonlar aracılığıyla nasıl yeniden üretildiği ortaya konulmuştur. Bulgular, engelli bireylere yönelik mikro agresyonların çoğu zaman iyi niyetli görünen iletişim biçimleri içinde gerçekleştiğini; ancak bu davranışların bireylerde kronik stres, özsaygı kaybı, sosyal izolasyon ve toplumsal dışlanma gibi önemli psikososyal sonuçlara yol açabildiğini göstermektedir. Ayrıca mikro agresyonların yalnızca bireysel önyargılardan değil, kültürel normlar, kurumsal yapılar ve toplumsal güç ilişkileri tarafından beslenen yapısal ableizmden kaynaklandığı belirlenmiştir. Bu doğrultuda sosyal hizmet mesleğinin hak temelli, güçlendirme odaklı ve baskı karşıtı uygulamalar aracılığıyla ableizm temelli mikro agresyonların önlenmesinde önemli bir rol üstlenebileceği vurgulanmaktadır. Çalışmanın, Türkiye'de engellilik, ableizm ve mikro agresyon ilişkisini sosyal hizmet perspektifiyle bütüncül biçimde ele alarak literatüre kuramsal katkı sağlaması ve gelecekte gerçekleştirilecek ampirik araştırmalara kavramsal bir zemin oluşturması beklenmektedir.


***Anahtar Kelimeler:*** *ableizm, mikro agresyon, engellilik, sosyal hizmet, ayrımcılık*


## Abstract

This study aims to examine ableism-based microaggressions occurring in daily life within the context of disability from a social work perspective, and to discuss the theoretical foundations of this phenomenon and its reflections in social work practices. The research was conducted using a narrative review method; Turkish and English studies published in the Web of Science, Scopus, PubMed, and Google Scholar databases between 2010 and 2025 were examined. As a result of the literature review, theoretical and empirical studies related to microaggression, ableism, disability, and social work were synthesized from a critical perspective. In this study, F. K. Campbell's ableism theory and D. W. Sue's microaggression approach were evaluated together to reveal how ableism is reproduced in daily life through microaggressions. The findings show that microaggressions towards individuals with disabilities often occur within seemingly well-intentioned forms of communication; however, these behaviors can lead to significant psychosocial consequences such as chronic stress, loss of self-esteem, social isolation, and social exclusion. Furthermore, it has been determined that microaggressions stem not only from individual prejudices but also from structural ableism, which is fueled by cultural norms, institutional structures, and societal power relations. Accordingly, it is emphasized that the social work profession can play a significant role in preventing ableism-based microaggressions through rights-based, empowerment-focused, and anti-oppression practices. This study is expected to contribute theoretically to the literature by holistically addressing the relationship between disability, ableism, and microaggressions in Turkey from a social work perspective, and to provide a conceptual foundation for future empirical research.


***Keywords:*** *ableism, microaggression, disability, social work, discrimination*

## Giriş

İş gücü piyasası, eğitim ve mesleki eğitim ortamları, konut erişimi, komşuluk ilişkileri ve gündelik yaşam pratikleri, farklı ayrımcılık türlerinin görünür hâle geldiği toplumsal alanlar arasında yer almaktadır. Sosyal gerçekliğin önemli bir parçası olan bu ayrımcılık biçimleri, özellikle dezavantajlı grupların toplumsal katılım süreçlerini sınırlandırabilmektedir. Bu gruplar arasında engelli bireyler, ayrımcılığa maruz kalma riski en yüksek sosyal kesimlerden biri olarak değerlendirilmektedir.

Engellilik, küresel ölçekte toplumsal dezavantaj, yoksulluk ve sosyal dışlanma ile ilişkili karmaşık bir olgu olarak ele alınmaktadır. Nitekim Avrupa Komisyonu ve Konseyi tarafından hazırlanan ortak raporlarda engelliliğin, yoksulluk ve sosyal dışlanma süreçleri açısından önemli bir risk faktörü olduğu vurgulanmaktadır (European Commission, 2004). Engellilik durumu doğrudan yoksullukla özdeşleştirilmese de sosyal katılım, eğitim fırsatlarına erişim, istihdam olanakları ve gelir düzeyi gibi alanlarda ortaya çıkan eşitsizlikler, engelli bireylerin toplumsal konumunu zayıflatabilmektedir. Sosyal dışlanma süreçleri, özellikle kırılgan sosyal gruplar açısından damgalanma riskini de beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda engelli bireyler, yalnızca fiziksel ya da yapısal engeller nedeniyle değil, aynı zamanda toplumsal önyargılar ve olumsuz tutumlar nedeniyle de dezavantajlı konuma düşebilmektedir. Engelli bireylerin statüsü her zaman yoksulluk ya da marjinalleşme ile mutlak bir birliktelik göstermese de eğitim olanaklarına erişim, iş gücü piyasasına katılım ve sosyal ilişkilerin sürdürülebilirliği açısından önemli eşitsizliklerin varlığı literatürde sıklıkla tartışılmaktadır (Hollenweger, 2003; Maschke, 2008).

Engellilere yönelik ayrımcılık kurumsal veya yapısal düzeye ek olarak gündelik yaşam etkileşimlerinde de ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda özellikle önyargıya dayalı söz, tutum ve davranışlar, mikro düzeyde saldırganlık biçimlerinin oluşmasına neden olabilmektedir. Akademik literatürde “mikro agresyon” olarak tanımlanan bu kavram, bireylerin kimlik özellikleri üzerinden maruz kaldıkları örtük ya da açık olumsuz mesajları ifade etmektedir. Engellilik temelli mikro agresyonlar ise engelli bireylerin sosyal değerini, yetkinliğini veya toplumsal rolünü aşağılayan tutumları kapsamakta ve bu durum literatürde “ableizm” kavramı ile ilişkilendirilmektedir. Ableizm, engelliliği normatif beden ve zihinsel yeterlilik standartları üzerinden değerlendiren, engelli bireyleri toplumsal yaşamın dışında konumlandırabilen ayrımcı düşünce sistemlerini ifade etmektedir. Ableizm temelli mikro agresyonlar, engelli bireylerin toplumsal katılımını sınırlandırmakta ve eşit vatandaşlık haklarının kullanımını zorlaştırabilmektedir. Gündelik yaşam pratiklerinde karşılaşılan basmakalıp algılar, eksik ya da yanıltıcı imajlar ve damgalayıcı söylemler, engelli bireylerin sosyal entegrasyon süreçlerini olumsuz etkileyebilmektedir.

Uluslararası literatürde mikro agresyon ve ableizm konularına ilişkin araştırmalar özellikle Kuzey Amerika ve Avrupa merkezli akademik çalışmalarda son yıllarda artış göstermektedir. Buna karşın Türkiye’de bu alandaki teorik ve ampirik çalışmaların görece sınırlı olduğu görülmektedir. Türkçe literatürde mikro agresyon kavramına odaklanan çalışmalar bulunmakla birlikte bu çalışmaların bir kısmı engelli olmayan uluslararası öğrencilerin maruz kaldığı mikro saldırgan davranışları incelemektedir (Özbal vd., 2024). Bir diğer çalışma ise dijital medya ortamlarında engellilere yönelik mikro agresyon içeriklerini engelli bireylerin algıları üzerinden değerlendirmekte olup bu araştırmada mikro agresyon olgusuna ağırlık verilmiş, ableizm boyutu ise daha sınırlı düzeyde ele alınmıştır (Büke, 2021).

Bu bağlamda Türkiye’de engellilik, mikro agresyon ve ableizm ilişkisini bütüncül biçimde inceleyen çalışmaların sayısının sınırlı olması önemli bir araştırma boşluğuna işaret etmektedir. Özellikle engellilerin yetenekleri, sosyal rollerinin toplumsal algılanışı ve günlük yaşam etkileşimlerinde karşılaştıkları örtük ayrımcılık biçimlerini birlikte değerlendiren çalışmaların eksikliği dikkat çekmektedir. Sosyal hizmet disiplini açısından bakıldığında bu durum, müdahale modellerinin geliştirilmesi ve toplumsal farkındalığın artırılması bakımından önemli bir araştırma alanı oluşturmaktadır. Sosyal hizmet mesleği, bireylerin sosyal refahını artırmayı, toplumsal katılımı desteklemeyi ve dezavantajlı grupların hak temelli yaşam koşullarına erişimini

güçlendirmeyi amaçlayan disiplinler arası bir uygulama alanıdır. Engellilik bağlamında sosyal hizmet yaklaşımı, rehabilitasyon süreçleri dışında sosyal adalet, insan hakları ve toplumsal kapsayıcılık ilkelerini de merkezine almaktadır (Lipponen, 2026). Bu perspektiften bakıldığında ableizm temelli mikro agresyonların sosyal hizmet müdahale alanı içerisinde değerlendirilmesi, koruyucu ve önleyici politikaların geliştirilmesi açısından önem taşımaktadır.

Literatürde engellilere yönelik ayrımcılık, damgalama ve mikro düzeyde saldırgan davranışlara ilişkin çalışmalar bulunmakla birlikte, bu olguların sosyal hizmet bakış açısıyla bütüncül biçimde ele alınmasına yönelik araştırmaların sınırlı olduğu görülmektedir (Rodríguez vd., 2025). Bu çalışma, ableizm temelli mikro agresyonların ortaya çıkış nedenlerini, engelli bireyler üzerindeki etkilerini ve engelli bireyler ile engelli olmayan bireyler arasındaki sağlıklı iletişim ortamının geliştirilmesine yönelik stratejileri sosyal hizmet perspektifi çerçevesinde incelemektedir. Makale kapsamında mikro agresyon kavramının tarihsel gelişimi, teorik temelleri ve içerik özellikleri açıklanmış, ardından engellilik bağlamında ableizm olgusu F.K. Campbell'in ableizm kuramı ile D.W. Sue'nun mikro agresyon kuramını sosyal hizmet perspektifinde birlikte ele alarak yapısal ableizmin gündelik yaşamda mikro agresyonlar aracılığıyla nasıl yeniden üretildiğini bütüncül bir çerçevede tartışılmıştır.

## Yöntem

Bu çalışma, gündelik yaşamda engelli bireylere yönelik ableizm temelli mikro agresyon olgusunu sosyal hizmet perspektifi çerçevesinde inceleyen anlatısal derleme (narrative review) türünde bir araştırmadır. Literatür taramaları, özetleri ve analizinde kullanılan derleme türleri içinde yer alan (Toker, 2022) anlatısal derleme, belirli bir kavram alanına ilişkin teorik gelişmelerin ve ampirik bulguların bütüncül biçimde değerlendirilmesine olanak tanımaktadır (Grant ve Booth, 2009). Anlatısal derlemeler; spesifik, nitel, kanıt temelli, eleştirel seçime dayalı, güncel literatürü özetleyici araştırmalardır (Pae, 2015). Ancak anlatısal derlemenin amacı çalışmaları sadece özetlemek değil, literatürü eleştirel biçimde sentezleyerek yeni kavramsal çıkarımlar ve öneriler üretmektir. Ayrıca nitel yorumlamanın kullanıldığı, teorik anlayışı derinleştiren bu derleme türü, tekrarlanabilirlikten ziyade kavramsal keşfi mümkün kılar (Ahmad, 2025; Baumeister ve Leary, 1997). Bu bağlamda öncelikle literatür tarama sürecinde uluslararası akademik veri tabanları kullanılmıştır. Bu kapsamda Web of Science, Scopus, PubMed ve Google Scholar veri tabanlarında aramalar gerçekleştirilmiştir. Tarama sürecinde mikro agresyon ve ableizm kavramları ile ilişkili anahtar kelimeler kullanılmıştır. Bu kapsamda "microaggression", "ableism", "disability discrimination", "disability stigma", "disability social exclusion" ve "ableism and social work" terimleri temel arama ifadeleri olarak belirlenmiştir. Engellilik literatüründe uzun yıllar baskın olan tıbbi model, engelliliği bireysel yetersizlik olarak ele almış, ayrımcılık üreten toplumsal süreçlerin görünürlüğünü sınırlamıştır. Ancak son yıllarda engellilik araştırmalarında eleştirel perspektif ağır basmaya ve engellilik değil, ableizm araştırılmaya başlanmıştır (Loja vd., 2013). Bu sebeple çalışmada aramalarda zaman aralığı 2010–2025 yılları arasındaki yayınları kapsayacak şekilde yürütülmüştür. Mikro agresyon ve eleştirel engellilik çalışmaları özellikle son yıllarda gelişim gösterse de kuramsal temel için daha erken çalışmalar dahil edilmiş, ancak literatür taraması 2010 sonrası ile sınırlandırılmıştır.

Çalışmaya dahil edilen kaynaklar; hakemli bilimsel dergilerde yayımlanmış olması, ableizm, mikro agresyon, engellilik veya sosyal hizmet alanlarıyla doğrudan ilişkili başlık ve anahtar kelimeler içermesi, tam metnine erişilebilir olması, Türkçe veya İngilizce yayımlanmış olması ve araştırmanın amacı doğrultusunda kuramsal ya da ampirik katkı sunması ölçütlerine göre seçilmiştir. Hakem değerlendirmesinden geçmemiş yayınlar, konferans özetleri, editöre mektuplar, tam metnine erişilemeyen çalışmalar ve konu kapsamıyla doğrudan ilişkili olmayan yayınlar derleme dışında tutulmuştur.

Dahil edilme ve hariç tutulma ölçütleri, alan yazını taramasıyla ulaşılan çalışmalar için uygulanmıştır. Mikro agresyon ve ableizm kavramlarının kuramsal çerçevesini oluşturan temel kitaplar, sözlük tanımları ile APA ve Uluslararası Sosyal Hizmet Federasyonu gibi kurumsal belgeler ise kavramsal temeli desteklemek

amacıyla ayrıca değerlendirmeye alınmıştır. Belirlenen arama ifadeleriyle dört veri tabanında yapılan taramalarda toplam 94 kayda ulaşılmış, yinelenen kayıtların ayıklanmasının ardından başlık, özet ve tam metin incelemeleri yapılmış ve 14 çalışma tematik analize dahil edilmiştir. Çalışma sistematik bir derleme olmadığı için PRISMA akış şeması hazırlanmamış, ancak tarama ve eleme sürecinin hacmi bu sayılarla izlenebilir kılınmıştır. Dahil edilen çalışmalar, kavramsal tanımlar, ableizm temelli mikro agresyon örnekleri, psikososyal etkiler, Türkiye bağlamı ve sosyal hizmet müdahale yaklaşımları başlıkları altında tematik olarak gruplandırılarak sentezlenmiştir. Bu araştırmanın teorik temeli, mikro agresyon kuramına dayanmaktadır. Mikro agresyon yaklaşımı, özellikle Sue vd. (2007) tarafından geliştirilen kavramsal çerçeveye dayanmaktadır. Ayrıca eleştirel engellilik çalışmalarına ilişkin analizlerde Campbell (2009) tarafından geliştirilen teorik yaklaşımlardan yararlanılmıştır.

## Kavramsal Çerçeve

### *Ableizm*

Ayrımcılık biçimlerinden biri olarak tanımlanan ableizm kavramı, İngilizce “ableism” kelimesinden türetilmiştir. Kavram, “to be able” (yapabilmek, yeterli olmak, ehil olmak) köküne dayanan “ability” (yetenek, liyakat, ehliyet) ifadesi ile “-ism” ekinin birleşiminden oluşmaktadır. “-ism” eki genellikle bir düşünce sistemini, ideolojik yaklaşımı veya dünya görüşünü ifade etmektedir. Bu bağlamda ableizm kavramındaki “-izm” eki, engellilere yönelik ayrımcı tutum ve uygulamaları tanımlayan ideolojik bir çerçeveye işaret etmektedir (Arnade, 2016).

“Ability” kavramı, biyolojik, fiziksel ve zihinsel normlara dayalı toplumsal değerlendirme standartlarını ifade etmekte; sağlık, üretkenlik, beden ve zihin idealine ilişkin yerleşik inançları temsil etmektedir. Bu normatif değerlendirme sisteminin dışında kalan bireyler, toplumun beklediği yetkinlik düzeyini sergileyemediklerinde ayrımcılığa maruz kalabilmektedir. Bu doğrultuda ableizm, yetenek kriteri temelinde şekillenen toplumsal önyargıların engellilik olgusu üzerindeki yansıması olarak değerlendirilmektedir (Wolbring, 2008).

Büke (2021) tarafından “sağlamcılık” olarak da ifade edilen ableizm kavramı, bireyin fiziksel, zihinsel veya psikolojik yetkinliklerinin ayrımcı biçimde değerlendirilmesini içermektedir. Bu kavram, öğrenme güçlüğü veya farklı engellilik durumları nedeniyle bireylerin eşit olmayan muameleye maruz kalmasını ifade eden teknik bir ayrımcılık kategorisi olarak kullanılmaktadır. Engellilik temelinde bireylerin dışarıdan gözlemlenebilen özellikleri üzerinden yargılanması da ableizm kapsamında değerlendirilmektedir. Bu yaklaşım, engelli bireylerin potansiyellerinin küçümsenmesi veya görmezden gelinmesi biçiminde de ortaya çıkabilmektedir (Collinson ve Barden, 2016).

Ableizm kavramının temel bileşenlerinden biri, engellilik olgusuna yönelik geliştirilen toplumsal algıdır. Algı, bireyin çevresindeki nesne, insan ve olayları duyusal veriler aracılığıyla anlamlandırması, yorumlaması ve zihinsel olarak yapılandırması sürecini ifade etmektedir. Algılama ise psikolojik bilişsel süreçler sonucunda bireyin çevresini değerlendirmesi ve elde edilen verileri anlamlandırarak zihinsel bir çerçeve oluşturmasıdır (Şimşek vd., 2011).

Bununla birlikte bireyler çevresel uyaranları değerlendirirken çoğu zaman seçici algı mekanizması kullanmaktadır. Birey dikkatini belirli bir nesne veya olguya yoğunlaştırırken diğer uyaranları dışlayabilmektedir. Ayrıca bireylerin renk, biçim, büyüklük gibi fiziksel özelliklere yönelik algıları zamanla sabit kalabilmekte ve bu durum algısal yanılgılara yol açabilmektedir. Bu perspektiften değerlendirildiğinde ableizm temelli mikro agresyonlar, bireylerin engellilik olgusuna ilişkin zihinsel kabullerini, doğru ya da yanlış olabilen yargısal düşünce kalıpları üzerinden şekillendiren sosyal ve psikolojik süreçler olarak tanımlanabilir. Ableizm, yalnızca engelliliğe karşı gelişen açık tutumları değil, aynı zamanda “disablism” olarak da ifade edilen engelliliğe yönelik ayrımcı sosyal yapıları ve dil kullanım biçimlerini de kapsamaktadır.

Bu kavram, engelli bireylerin psiko-sosyal refahını tehdit eden toplumsal normların, iletişim pratiklerinin ve kurumsal yapıların analiz edilmesinde de kullanılmaktadır (Goodley, 2014). Campbell (2009), ableizmi mükemmel, türüne özgü ve normatif olarak idealize edilmiş insan bedeni ve benlik algısı üreten inanç, süreç ve uygulamaların oluşturduğu bir ağ olarak tanımlamaktadır. Bu perspektif, engelliliğin toplumsal algıda aşağılanan bir konuma indirgenmesine yol açabilmektedir. Toplumsal normlar çerçevesinde yetenek performansı üzerinden yapılan değerlendirmeler, engelli bireylerin değersizleştirilmesine neden olabilmektedir. Bu bağlamda ableizm, engellilik ile engelli olmama arasındaki normatif ayrımı merkeze alan ideolojik bir yaklaşım olarak da yorumlanmaktadır. Bu görüşe göre engellilik, toplumsal olarak üretilen ableist sistemlerin bir sonucu olarak da değerlendirilebilir.

Ableizm, ideolojik söylem düzeyinde engelli bireylerin ihtiyaçlarını görmezden gelen, toplumsal hafızada yerleşmiş "normal" ve "geleneksel" yaşam pratiklerine dayanmaktadır. Toplumun genelinde normalleşmiş olan bu tutumlar nedeniyle engelli bireylerden mevcut sosyal düzene tamamen uyum sağlamaları beklenebilmektedir. Özellikle performans odaklı ve bireyselleşmiş sosyal yapılarda bireylerden beklenen standartların engelli bireyler açısından her zaman karşılanamayabileceği gerçeği göz ardı edilmektedir (Maskos, 2010).

### *Mikro Agresyon*

"Agresyon" kavramı Türkçede genellikle "saldırganlık" olarak karşılanmakta ve çoğunlukla yıkıcı söz, davranış, şiddet ve zarar verici tutumlarla ilişkilendirilmektedir. Bu nedenle kavram, sosyal yaşamda çoğu zaman olumsuz bir olgu olarak değerlendirilmektedir. Ancak kavramın etimolojik kökeni ve orijinal anlamı dikkate alındığında bu yaklaşımın sınırlı olduğu görülmektedir. Zira Latince "aggredi" kelimesi "bir şeye yaklaşmak" veya "bir şeyle mücadele etmek" anlamına gelmektedir. Bu bağlamda agresyon, insan varlığının ve psikososyal gelişim sürecinin doğal bir parçası olarak da ele alınabilmektedir. Çocukluk döneminden itibaren kimlik gelişiminin desteklenmesi, bireyin kendini diğerlerinden ayırt edebilmesi ve sosyal çevresiyle sağlıklı etkileşim kurabilmesi açısından belirli düzeyde agresyonun işlevsel olduğu ileri sürülmektedir. Agresyon, bireyin kendi kimliğini oluşturması, koruması ve sosyal ilişkilerde kendini ifade edebilmesi açısından psikososyal gelişimin önemli bileşenlerinden biri olarak değerlendirilmektedir (Schmid, 1996). Bununla birlikte, bireyler arası ilişkilerde yeterli sosyal duyarlılık ve objektifliğin oluşmaması durumunda agresyon, günümüzde kullanılan anlamıyla mikro agresyon biçiminde olumsuz toplumsal sonuçlara yol açabilmektedir.

Mikro agresyon kavramının ilk yazılı kullanımlarından biri, Hallermann'ın (1970) "Saldırganlık Suçları Raporları" (Reports on Crimes of Aggression) adlı çalışmasına dayanmaktadır. Aynı yıl içerisinde Harvard Üniversitesi psikiyatri profesörlerinden Chester M. Pierce (1970), "The Black Seventies" adlı eserinde linç gibi açık şiddet pratiklerini makro agresyon, siyahi bireylere yönelik daha örtük fakat rahatsız edici tutum ve davranışları ise mikro agresyon olarak tanımlamıştır. Pierce bu tutum ve davranışları genel olarak üç ana kategoride sınıflandırmıştır (APA, 2023a):

*Mikro hücumlar/saldırılar:* Mağduru incitmeye yönelik bilinçli ve kasıtlı hakaret içerikli davranışları kapsamaktadır. Yersiz suçlamalar, aşağılayıcı lakaplar takma veya başkaları hakkında küçültücü şakalar yapma bu gruba örnek olarak gösterilebilir.

*Mikro aşağılamalar:* Kendini güçlü ve üstün gören bireylerin, marjinalleştirilmiş gruplara veya engelli bireylere yönelik deneyimleri ve yetkinlikleri değersizleştirmeye çalıştığı tutumları ifade etmektedir.

*Mikro hakaretler:* Bireyin geçmişine, kimliğine veya engellilik durumuna yönelik saygı içermeyen, duyarsız ve yaralayıcı yorumları kapsamaktadır.

Mikro agresyon olgusuna yönelik akademik ilgi, Sue vd.'nin (2007) "Racial microaggressions in everyday life: Implications for clinical practice (Gündelik yaşamda ırksal mikro agresyonlar: Klinik uygulama için çıkarımlar)" başlıklı çalışmasıyla birlikte belirgin biçimde artmıştır. Başlangıçta ırk temelli deneyimlere

odaklanan kavram, zaman içerisinde cinsiyet, yaş ve engellilik temelli ayrımcılık biçimlerini de kapsayacak şekilde genişlemiştir. Bu genişleme, mikro agresyonun engelli bireylerin gündelik yaşam deneyimlerini açıklamak için de kullanılabilmesinin kavramsal zeminini oluşturmuştur. Mikro agresyon, marjinal grupların üyelerine yönelik bilinçli ya da bilinçsiz önyargı içeren, küçük ölçekli, tekrarlayıcı ve kümülatif etki yaratan sözlü veya sözsüz iletişim biçimleridir. Hakaret, basmakalıp yargılar, değersizleştirme ve ötekileştirme bu davranışların temel bileşenleri arasında yer almaktadır (Sue vd., 2009).

Gündelik yaşamda mikro agresyon davranışları başlangıçta masumane sorular, iyi niyetli ifadeler veya zarar vermeyen tutumlar olarak algılanabilmektedir. Ancak Sue (2010)'ya göre özellikle engelliler başta olmak üzere ayrımcılığa maruz kalan gruplar açısından mikro agresyonlar, çoğu zaman aşağılayıcı ve genelleyici mesajlar içermektedir. Mikro agresyonların sürekli tekrar etmesi durumunda kümülatif psikososyal etki oluşabilmekte ve bu durum "azınlık stresi" (minority stress) düzeyinin artmasına yol açabilmektedir (Meyer, 2003).

Kavramın gündelik dildeki yaygınlığı sözlük tanımlarına da yansımış ve mikro agresyon 2017 yılında Merriam-Webster sözlüğüne dahil edilmiştir. Merriam-Webster'a (2025) göre mikro agresyon, marjinal ya da azınlık konumundaki grupların üyelerine yönelik, çoğu zaman kasıtlı olmayan ancak küçük düşürücü veya düşmanca anlam içeren söz ve davranışlardır. Cambridge Sözlüğü ise kasıtlı olmasa dahi bireyin etnik kökeni, cinsiyeti veya benzeri kimlik özellikleri nedeniyle aşağılandığını hissetmesine yol açan, tekrarlandıkça duygusal zarar oluşturabilen küçük ölçekli eylem veya ifadeleri bu kapsamda değerlendirmektedir (Cambridge Dictionary, 2025).

## Engellilik Bağlamında Ableizm ve Mikro Agresyon Örnekleri

Son yıllarda azınlık gruplara yönelik düşmanlık, ayrımcılık ve ötekileştirme temelli bilimsel çalışmalarda "ableizm" kavramı yer almakta, engellilik bağlamında da ableizm kavramı öne çıkmaktadır. Ayrımcılığın örtük ve açık şekilleri bulunmakla birlikte (Friedman ve Owen, 2017) mikro agresyon kavramı da ayrımcılığın bir türünü oluşturmaktadır. Bu kavramda çalışmalarda önemli bir yer edinmeye başlamıştır. Mikro agresyonlar genel olarak "ötekileştirilen" sosyal gruplara yönelik aşağılayıcı tutum ve davranışları ifade eden bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda dezavantajlı ve kırılgan sosyal gruplar arasında yer alan engelli bireyler de mikro agresyon olgusunun kapsamı içerisindedir (Idle vd., 2025). Dolayısıyla engellilere yönelik mikro agresyon davranışlarının büyük bölümü, engelli bireylere toplumsal değerin altında bir statü atfeden ve bireylerin potansiyellerini bilinçli ya da bilinçsiz biçimde göz ardı eden ableizm temelli tutumlar olarak değerlendirilebilir.

Engelli bireylere yönelik ableizm temelli mikro agresyon örnekleri arasında, günlük yaşam aktivitelerinde yardımcı teknolojilere veya destek araçlarına duyulan ihtiyacın küçümsenmesi ya da yok sayılması yer almaktadır. Bu tür davranışlar, engelli bireyin gerçek ihtiyaçlarının bireysel deneyim dikkate alınmadan varsayımsal olarak değerlendirilmesine neden olmaktadır. Benzer biçimde, engelli bireyler için açıkça dile getirilen "şükretme" veya engelli birey adına dua etme isteği gibi tutumlar da mikro agresyon kapsamında değerlendirilebilir. Bu tür söylemler, dolaylı biçimde engelli bireyin eksik, kusurlu veya düzeltilmesi gereken bir varlık olduğu mesajını içerebilmektedir. Engelli bireylere yönelik çocuklaştırıcı tutumlar da önemli mikro agresyon örnekleri arasında yer almaktadır. "Çocuklaştırma" yaklaşımı, engelli bireylere kırılgan ve bağımlı çocuklar gibi davranılması gerektiği varsayımına dayanmaktadır. Diğer bir mikro agresyon örneği ise engelli bireyin talep etmediği hâlde, engelliliği ortadan kaldırmaya yönelik tıbbi tedavi, prosedür veya alternatif uygulamalar hakkında ısrarlı tavsiyelerde bulunulmasıdır. Engellilik, toplumsal çeşitliliğin doğal bir parçası olarak değerlendirilmelidir. Özetle "kimliğin reddi (kişi yalnızca engelliliği veya engellilik deneyiminin reddi üzerinden görülür), mahremiyetin reddi (engellilikle ilgili kişisel bilgi istenir), çaresizlik (istenmeyen "yardım" alma), ikincil kazanç (başkaları engelli bir kişi için bir şeyler yapmaktan memnuniyet duyar), yayılma etkisi (bir kişinin tüm yönlerinin "belirli bir engelliliğe bağlı olduğu varsayılır"), himayecilik (çocuklaştırma dahil), ikinci sınıf vatandaşlık (haklar ve eşitlik reddedilir) ve cinsellikten yoksun bırakma

(cinsellik ve cinselliğin reddedilmesi)" (Idle vd., 2025, s. 61) şeklinde sınıflandırılmış mikro agresyonlar bulunmaktadır.

Bu nedenle engelli bireyin toplumsal işlevselliğini artırmak adına zorlayıcı veya ima yoluyla değişim baskısı oluşturulması, bireyin psikolojik iyilik hâli, motivasyonu ve amaç duygusu üzerinde olumsuz etkiler yaratabilmektedir. Tablo 1'de ableizm temelli mikro agresyon türü, davranış ve sözler, örtük mesajlar gösterilmiştir.

*Tablo 1*

Ableizm Temelli Mikro Agresyon Türleri ve Örtük Mesaj İçerikleri

| Tema | Tanım | Örnek | Örtük Mesaj |
|---|---|---|---|
| **Kişisel Kimliğin İnkârı (Denial of Personal Identity)** | Engelli bireyin engelliliği dışındaki kimlik özelliklerinin yok sayılması veya görmezden gelinmesi. | *Evli olduğuna inanamıyorum.* | Senin yaşamının hiçbir yönü benimki gibi normal değil. Seni yalnızca engelin üzerinden görüyorum. |
| **Engellilik Deneyiminin İnkârı (Denial of Disability Experience)** | Engelliliğe ilişkin yaşantıların küçümsenmesi veya geçersiz kılınması. | *Hadi ama, hepimizin bir engeli var.* | Düşüncelerin ve hislerin gerçek değil; yaşadıkların benim için önemli değil. |
| **Mahremiyetin İhlali (Denial of Privacy)** | Engelliliğe ilişkin kişisel bilgilerin sorgulanması veya paylaşılmasının beklenmesi. | *Sana ne oldu?* | Engelliliğine ilişkin bilgileri özel tutma hakkına sahip değilsin. |
| **Çaresizlik Varsayımı (Helplessness)** | Engelli bireyin sürekli yardıma muhtaç olduğunun varsayılması. | İhtiyaç duymadığı hâlde birinin otobüse veya trene binmesine yardım etmesi. | Seni engelinden kurtarmak benim görevim./Engelin nedeniyle hiçbir şeyi tek başına yapamazsın./Engellilik bir felakettir; senin yerinde olmaktansa ölmeyi tercih ederdim. |
| **İkincil Kazanç (Secondary Gain)** | Engelli bireye yardım ederek kendini iyi hissetme veya takdir görme beklentisi. | *Bu akşam Johnny'ye yeni tekerlekli sandalye almak için yeterince para toplayacağız.* | Sana yardım ederek kendimi iyi hissediyor ve başkalarının takdirini kazanıyorum. |
| **Genelleme Etkisi (Spread Effect)** | Tek bir engelden hareketle bireyin diğer özellikleri hakkında genellemeler yapılması. | *Sağır insanlar zekâ geriliğine sahiptir.* | Diğer duyuların mutlaka benimkilerden daha gelişmiştir./Engelin yaşamının her alanındaki yeterliliğini belirler./ Kesinlikle olağanüstü bir yeteneğin olmalı./Sen normal değilsin; adeta süper güçlerin var. |
| **Çocuklaştırma (Infantilization)** | Engelli bireye çocuk gibi davranılması. | *Bunu senin yerine ben yapayım.* | Bunu yapabilecek yeterliliğe sahip değilsin. Senin için neyin doğru olduğunu ben daha iyi bilirim. |
| **Patronize Etme (Patronization)** | Engelli bireyin sıradan davranışlarının bile aşırı övülmesi. | *Siz gerçekten çok ilham vericisiniz.* | Engelinle yaşadığın için çok özelsin. |
| **İkinci Sınıf Vatandaş Olarak Görme (Second-Class Citizen)** | Engelli bireyin eşit haklarının, zahmetli, maliyetli veya gereksiz görülerek göz ardı edilmesi. | İnsanların göz teması kurmaktan veya engelli bireyden uzak durmaya çalışması. Tekerlekli sandalye kullanan bir kişinin restorana mutfak girişinden alınabilmek için 15 dakika beklemek zorunda kalması. Restoranın erişilebilirlik düzenlemelerini ancak daha fazla engelli müşteri gelirse yapacağını belirtmesi. | Engelli bireylerden uzak durulmalıdır./ Çok fazla şey talep ediyorlar ve birlikte çalışmaları zor. / Eşitlik hakların benim için önemli değil. |

| | | | |
|---|---|---|---|
| **Cinselliğin İnkârı (Desexualization)** | Engelli bireyin cinsel kimliğinin veya romantik ilişki kurma potansiyelinin yok sayılması. | *Tekerlekli sandalye kullanan biriyle asla romantik ilişki yaşamam.* | Engelli bireyler benimle eşit değildir; çekici veya romantik ilişkiye layık değillerdir. |

**Kaynak:** Keller ve Galgay (2010, ss. 249-250) tarafından geliştirilen engellilik temelli mikro agresyon sınıflandırmasının Türkçeye uyarlanmış hâlidir.

Tablo 1'deki veriler Keller ve Galgay'ın (2010) yapmış olduğu araştırmaya dayanmaktadır. Araştırma sonucunda geliştirilen mikro agresyon taksonomisinin, engelli bireylerin deneyimlerini anlamada önemli bir kavramsal çerçeve sunmakta, mikro agresyonların bireysel davranışlardan öte, ableist dünya görüşünün gündelik yaşamdaki yansımaları olduğunu göstermektedir.

Sosyal hizmet alanında çalışan bir profesyonelin kronik hastalığı bulunan bir öğrenciye yönelik olarak "Hasta olduğuna emin misin? Harika görünüyorsun. Hasta görünmüyorsun. En azından kanser değilsin, daha kötüsü de olabilirdi." şeklindeki ifadeleri kullanması da ableizm temelli mikro agresyon örneği olarak değerlendirilebilir. Bu tür söylemler, hastalık deneyiminin dış görünüş üzerinden doğrulanması gerektiği yönünde örtük bir varsayım içermektedir. Ayrıca bu yaklaşım, bireyin hastalık deneyiminin ciddiyetini önemsizleştirebilmekte ve kişinin anlatımına yönelik güven sorununu ima edebilmektedir (Hamaz, 2023).

Korumacı ve acıma temelli tutum sergileyen bazı bireyler, engelli bireylerin bağımsız yaşam becerilerine ilişkin düşük güven geliştirebilmektedir. Bu bakış açısına göre engelli bireylerin her durumda yardıma ve desteğe ihtiyaç duyduğu varsayılmaktadır. Bununla birlikte engelli bireylerin günlük yaşam aktivitelerini bağımsız biçimde gerçekleştirebilmeleri durumunda bu başarıların aşırı biçimde yüceltilmesi de mikro agresyon kapsamında değerlendirilebilmektedir. Engelli bireylerin sıradan yaşam becerilerinin olağanüstü başarılar olarak sunulması, dolaylı biçimde normatif olmayan bir farklılık vurgusu oluşturabilmektedir.

Dolayısıyla ableizm olgusu yalnızca olumsuz ve açıkça ayrımcı söylemlerle sınırlı değildir. Pozitif görünüm taşıyan ancak örtük normatif üstünlük varsayımı içeren ifadeler de ableizm temelli mikro agresyon davranışları arasında yer alabilmektedir. Engelli bireylere yönelik sürekli ve aşırı takdir söylemleri, bireyin toplumsal konumunu farklılaştıran sembolik ayrımcılık biçimlerine dönüşebilmektedir.

## Ableizm Temelli Mikro Agresyonların Psikososyal Etkileri

Araştırmalar, mikro agresyon davranışlarının bireylerin fiziksel ve psikolojik sağlığı üzerinde önemli etkiler oluşturabildiğini, mikro saldırganlık kavramları ile duygusal ve psikolojik istismar arasında yakın bir bağlantı olduğunu ortaya koymuştur (Idle vd., 2025). Mikro agresyonlar başlangıçta açık biçimde fark edilmeyebilen, ancak zaman içerisinde birikerek ciddi psikososyal sonuçlara yol açabilen davranış örüntüleri olarak değerlendirilmektedir. Bu süreç, sivrisinek ısırıklarının zamanla oluşturduğu birikimli etkiye benzetilmektedir (Wolf, 2021). Mikro agresyona maruz kalan bireyler kısa süreli rahatsızlık veya şaşkınlık deneyimi yaşayabilmekle birlikte, uzun vadede kronik stres, kaygı bozuklukları veya depresif semptomlar geliştirebilmektedir. Bu durum, engelli bireylerin toplumsal katılım süreçlerinin zayıflamasına ve sosyal izolasyon riskinin artmasına neden olabilmektedir (Info Integration, 2025).

Ableizm temelli mikro agresyon davranışlarının psikososyal etkileri iki temel düzeyde incelenebilir. Bunlardan ilki uzun süreli stres yüküdür. Mikro agresyon davranışlarına sık maruz kalan bireylerde stres hormon düzeylerinin yükseldiği ve bunun sonucunda anksiyete bozuklukları, depresyon ve bağımlılık davranışları gibi sorunların ortaya çıkabileceği bildirilmektedir. Bu bireyler stresle başa çıkabilmek amacıyla sigara veya alkol kullanımı gibi riskli davranışlara yönelebilmekte ya da olumsuz duygusal deneyimlerle başa çıkmaya yönelik farklı stratejiler geliştirebilmektedir. İkinci etki alanı sosyal izolasyon sürecidir. Mikro agresyona düzenli olarak maruz kalan bireyler zamanla sosyal ortamlardan uzaklaşabilmekte ve kendilerini dışlanmış hissedebilmektedir. Bu durum, sosyal temas kurma isteğinin azalmasına ve yalnızlık duygusunun kronikleşmesine neden olabilmektedir. Bireyler yeniden benzer ayrımcı davranışlarla karşılaşabilecekleri düşüncesiyle sosyal kaygı geliştirebilmektedir. Ableizm temelli mikro agresyonların uzun süreli devam

etmesi, intihar düşüncelerinin artmasına ve çalışan engelli bireylerde iş tatmininin azalmasına da zemin hazırlayabilmektedir (Meyer, 2003; Sue vd., 2007; Sue, 2010).

Engellilere yönelik mikro agresyonların psikolojik etkileri yalnızca bireylerin rencide edilmesi ile sınırlı değildir. Mikro agresyon deneyimi yaşayan bireyler çoğu zaman basit bir kırgınlık duygusunun ötesinde, kendine güven kaybı, duygusal tükenmişlik ve sosyal yaşamdan çekilme eğilimi gösterebilmektedir. Sürekli alaycı bakışlara, küçümseyici sözlere veya dışlayıcı tutumlara maruz kalan engelli bireylerde hayal kırıklığı ve duygusal yorgunluk duygularının yoğunlaştığı görülmektedir. Bu durum zamanla depresif belirtilerin artmasına ve bireylerin ev dışı sosyal aktivitelere katılım motivasyonunun azalmasına yol açabilmektedir. Keller ve Galgay'ın (2010) yapmış olduğu araştırma mikro agresyonların yalnızca maruz kalınan ayrımcı davranışlarla sınırlı olmadığı, aynı zamanda bireylerde yoğun bir bilişsel ve duygusal yük oluşturduğu vurgulanmaktadır. Katılımcılar yaşadıkları olayların gerçekten ayrımcılık içerip içermediğini sorguladıklarını, olayları nasıl yorumlayacakları ve nasıl tepki verecekleri konusunda ikilem yaşadıklarını belirtmiştir. Bu durum, mikro agresyonların psikolojik etkilerinin yalnızca olay anıyla sınırlı kalmayıp uzun süre devam edebildiğini göstermektedir.

## Türkiye Bağlamında Ableizm ve Sosyal Hizmet Uygulamaları

Ableizm temelli mikro agresyonlar yalnızca bireyler arası iletişim sorunları olarak değil, aynı zamanda kurumsal yapıların, mesleki pratiklerin ve toplumsal normların içselleştirilmiş yansımaları olarak değerlendirilmelidir. Türkiye bağlamında engelli bireylerin gündelik yaşam deneyimleri incelendiğinde, mikro agresyonların çoğu zaman açık ayrımcılıktan ziyade "iyi niyet", "koruma" ve "yardım etme" söylemleri üzerinden yeniden üretildiği görülmektedir. Bu durum, ableizmin görünmezliğini artırmakta ve müdahale süreçlerini zorlaştırmaktadır (Campbell, 2009; Goodley, 2014).

Türkiye'de engellilere yönelik sosyal politika yaklaşımları son yıllarda hak temelli bir dil geliştirmeye yönelmiş olmakla birlikte, uygulama düzeyinde tıbbi modelin etkileri hâlen gözlenmektedir (Meşe, 2014). Engellilik olgusu çoğu zaman bireysel eksiklik veya bakım gerektiren bir durum olarak değerlendirilebilmekte; bu yaklaşım sosyal hizmet uygulamalarında mikro agresyon riskini artırabilmektedir. Sosyal hizmet profesyonellerinin farkında olmadan engelli bireyleri pasif, bağımlı veya kırılgan öznelere indirgemesi ya da karar süreçlerinde müracaatçının deneyimini ikincilleştirmesi ableizm temelli mikro agresyonların yeniden üretilmesine neden olabilmektedir (Maschke, 2008; Wolbring, 2008).

Bu bağlamda sosyal hizmet mesleği ableizmle mücadelede kritik bir konuma sahiptir. Sosyal hizmet, bireysel iyilik hâliyle birlikte sosyal adalet ve eşit yurttaşlık hedeflerini de önceleyen bir disiplin olarak değerlendirilmelidir. Ancak yardım etme motivasyonu ile hareket eden mesleki uygulamalar, engelliliğin yalnızca destek verilmesi gereken bir durum olarak algılanmasına yol açabilir. Mikro agresyonlar, mesleki niyet ile uygulama arasındaki etik boşluklarda ortaya çıkabilmektedir. Engelli bireyin kendi yaşamına ilişkin karar verebileceğine güvenmemek, onun adına konuşmak veya küçük başarıları aşırı biçimde yüceltmek sosyal hizmet etiği açısından sorunlu ableist pratikler arasında değerlendirilmektedir (Arnade, 2016).

Türkiye'de yürütülen nitel araştırmalar, engelli bireylerin özellikle eğitim, sağlık ve istihdam alanlarında mikro agresyon deneyimleri yaşadığını göstermektedir. Büke'nin (2021) sosyal medya temelli çalışması, engelli bireylerin ayrımcı söylemleri çoğu zaman normalleştirilmiş veya önemsiz olarak algıladıklarını; ancak bu deneyimlerin zamanla birikerek ciddi psikososyal etkiler oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Benzer biçimde Özbal vd. (2024), mikro saldırganlık deneyimlerinin görünmezliği nedeniyle çoğu zaman rapor edilmediğini ve bu durumun kurumsal farkındalığı zayıflattığını belirtmektedir.

Mikro agresyonların Türkiye bağlamında değerlendirilmesinde kültürel faktörler de önemli rol oynamaktadır. Yardımlaşma, merhamet ve acıma duyguları toplumsal değerler olarak olumlu kabul

edilmekle birlikte (Burcu, 2015), engellilik söz konusu olduğunda bu duygular güç dengesizliklerini pekiştirebilmektedir. Engelli bireyin sürekli olarak "yardım edilen" konumda sabitlenmesi, onun toplumsal özne statüsünü zayıflatmakta ve mikro agresyonların daha görünmez biçimlerde yeniden üretmektedir (Hollenweger, 2003; Scherr, 2016). Bu nedenle ableizm temelli mikro agresyonlarla mücadele yalnızca bireysel farkındalıkla sınırlı kalmamalı; sosyal hizmet eğitimi ve meslek içi uygulamalar kapsamında sistematik biçimde ele alınmalıdır. Sosyal hizmet eğitim programlarında engellilik çalışmaları yalnızca mevzuat bilgisi veya hizmet modelleri üzerinden değil, engelli bireylerin deneyim anlatıları ve eleştirel engellilik kuramları çerçevesinde yapılandırılmalıdır. Mikro agresyon kavramının müfredat içeriklerine dahil edilmesi, öğrencilerin örtük önyargılarını fark etmeleri ve mesleki reflekslerini geliştirmeleri açısından önem taşımaktadır (APA, 2023a; APA, 2023b). Bu tartışmalar, sosyal hizmet pratiğinde kullanılan değerlendirme, görüşme ve hizmet planlama süreçlerinin eleştirel biçimde yeniden ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Engelli bireylerle kurulan profesyonel ilişkilerde iyi niyetli ancak eşitsizlik üretebilen tutumların fark edilmesi, müracaatçı katılımını güçlendiren ve öz belirlenim hakkını önceleyen uygulamaların geliştirilmesine katkı sağlayacaktır.

Kültürel düzeyde ortaya çıkan bu yardımseverlik ve acıma söylemi, sosyal politikaların tasarımıyla birlikte ele alınmalıdır. Türkiye'de engellilere yönelik sosyal politikalar uzun süre koruma, bakım ve ekonomik destek ekseninde gelişmiş, 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu (1983) kapsamında sunulan bakım hizmetleri ve nakdi destekler bu anlayışın temel araçları olmuştur. 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun (2005) ve Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme (United Nations, 2014) ile birlikte hak temelli bir dil benimsenmiş olsa da bakım hizmetlerinden yararlanmanın ekonomik ve sosyal yoksunluk ölçütlerine, sağlık kurulu raporlarına dayalı değerlendirmelere ve idari süreçlere bağlanması, engelli bireyi hak sahibi bir yurttaştan çok bakım ve yardım alan kişi olarak konumlandırma riski taşımaktadır. Bu durum, kurumsal karşılaşmalarda engelli bireyin kendi yaşamına ilişkin söz hakkının ikincilleşmesine ve mikro agresyonların kurumsal düzeyde yeniden üretilmesine zemin hazırlayabilmektedir (Campbell, 2009; Goodley, 2014).

İstihdam politikalarında da benzer bir gerilim görülebilmektedir. 4857 sayılı İş Kanunu'nun (2003) 30. maddesi uyarınca elli ve daha fazla işçi çalıştıran özel sektör işyerlerinde yüzde üç, kamu işyerlerinde ise yüzde dört oranında engelli işçi çalıştırma yükümlülüğü bulunmaktadır. Bu düzenleme engelli bireylerin çalışma yaşamına katılımını destekleyen önemli bir araçtır. Ancak yükümlülüğün yerine getirilmesine odaklanan kota temelli uygulamalar, engelli çalışanın yetkinliğinden çok "istihdam edilmiş olma" durumunu öne çıkardığında yardım ve iyilik söylemini yeniden üretebilir. Dolayısıyla yardımseverlik ve acıma söylemi yalnızca bireysel tutumlarla açıklanamaz. Bu söylem, sosyal politika araçlarının tasarımında ve uygulanmasında kurumsallaşarak ableizm temelli mikro agresyonların yapısal zeminini oluşturabilmektedir. Sosyal hizmet uzmanları bu nedenle bireysel müdahalenin yanı sıra, hizmet ölçütlerinin ve değerlendirme süreçlerinin engelli bireyin katılımına ve öz belirlenim hakkına dayanacak biçimde yeniden düzenlenmesi yönünde savunuculuk yürütmelidir (Ife, 2012).

## Sosyal Hizmet Perspektifinden Müdahale Çerçevesi

Belirgin ayrımcılıklar (ırkçılık gibi) toplumlarda kınansa da ayrımcılık, daha az belirgin şekilde olan mikro agresyonlar şeklinde orta çıkabilmektedir. Açık, net olmayıp birikimsel ve ince saldırılar şeklinde gerçekleşmektedir. Bu saldırılar kasıtlı veya kasıtsız olabilir, sözlü-davranışsal veya çevresel şekilde gerçekleşebilir. Son on yılda sosyal hizmet literatüründe mikro agresyonlar konusu ele alınmaya başlasa da öncesinde literatür bu konuya sessiz kalmıştır. Ayrımcılığın günlük yaşamda nasıl ortaya çıktığının görülmesi önemlidir, çıkış noktası ve oluşması bilgisizlikten kaynaklanabileceği gibi öğrenegeldiklerimizden de kaynaklanabilir. Bu durum sosyal hizmet uzmanlarını da bağlayıcıdır. Farklı alanlarda görülebilen (ırkçılık, cinsiyet, din gibi) mikro agresyonların dönüştürülmesi, sosyal hizmet mesleğinin temel değerleri arasında yer alan insan onuru, sosyal adalet ve eşitlik ilkeleriyle doğrudan ilişkilidir (Spencer, 2020). Bu bağlamda ableizm temelli mikro agresyonlarla müdahale süreci güçlendirme yaklaşımı, hak temelli uygulama,

savunuculuk rolü, baskı karşıtı uygulama ve kurumsal farkındalık geliştirme stratejileri üzerine temellendirilebilir.

*Güçlendirme yaklaşımı:* Güçlendirme, müracaatçıların yaşamları üzerindeki kontrol kapasitesini artırmayı ve öz belirlenim haklarını desteklemeyi amaçlayan temel sosyal hizmet perspektiflerinden biridir (Saleebey, 2006). Mikro agresyonlar çoğu zaman engelli bireyleri pasifleştiren ve bağımlı konuma iten örtük mesajlar içerebilmektedir. Bu nedenle profesyonelin "karar veren otorite" rolünü sorgulaması ve müracaatçının deneyim bilgisini merkeze alması önemlidir.

*Hak temelli uygulama:* Hak temelli sosyal hizmet yaklaşımı, engelli bireyleri yardım nesnesi olarak değil, hak sahibi yurttaşlar olarak konumlandırmaktadır (Ife, 2012). Hizmet süreçlerinde erişilebilirlik, ayrımcılık karşıtlığı ve eşit katılım ilkelerinin gözetilmesi gerekmektedir.

*Baskı karşıtı sosyal hizmet uygulaması:* Ableizm temelli mikro agresyonları yalnızca bireyler arası iletişim sorunları olarak değil, toplumsal ve kurumsal eşitsizliklerin gündelik yaşamdaki yansımaları olarak ele almaktadır. Bu doğrultuda sosyal hizmet uzmanlarının, müracaatçılarla kurdukları mesleki ilişkilerde örtük ableist tutum ve davranışları fark etmeleri, bunların yeniden üretilmesini önlemeleri ve müdahale sürecini hak temelli, güçlendirme odaklı bir anlayışla yürütmeleri önem taşımaktadır. Mesleki öz farkındalığın geliştirilmesi, mikro agresyonların değerlendirme ve müdahale süreçlerinde dikkate alınması ile kurumlarda ayrımcılık karşıtı uygulamaların desteklenmesi, engelli bireylerin sosyal katılımını güçlendirecek ve sosyal hizmetin sosyal adalet ile insan hakları ilkelerinin uygulamaya yansımasına katkı sağlayacaktır (Tuğrul ve Kırlıoğlu, 2025).

*Savunuculuk rolü:* Sosyal hizmet uzmanları yalnızca bireysel düzeyde çalışan profesyoneller değil, aynı zamanda yapısal eşitsizliklere karşı savunuculuk rolü üstlenen aktörlerdir (Dominelli, 2002). Ableizm temelli mikro agresyonların kurumsal ve kültürel kaynakları dikkate alındığında, engelli bireylerin deneyimlerinin kamusal alanda görünür kılınması önem taşımaktadır.

*Kurum içi farkındalık eğitimi:* Örtük önyargıların çoğu zaman profesyoneller tarafından fark edilmeden yeniden üretildiği bilinmektedir (Sue vd., 2007). Bu nedenle kurum içi eğitim programları yalnızca bilgi aktarımını değil, eleştirel öz değerlendirme süreçlerini de içermelidir.

*Vaka yönetimi süreçleri:* Değerlendirme ve planlama aşamalarında müracaatçının tercihleri, hedefleri ve yaşam deneyimi belirleyici olmalıdır. Engelli bireyin kapasitesini sınırlı kabul etmek, onun adına karar vermek veya aşırı korumacı yaklaşım geliştirmek mikro agresyon riskini artırabilmektedir. Katılımcı ve ortak karar alma mekanizmaları etik sosyal hizmet uygulamasının temel bileşenleri arasında yer almaktadır (Beresford, 2013).

*Sosyal hizmet eğitimi:* Mikro agresyonlarla mücadelede sosyal hizmet eğitiminin belirleyici bir rol üstlenmektedir. Mikro agresyon farkındalığının geliştirilmesi, yalnızca kavramsal bilginin aktarılmasıyla sınırlı kalmamalı; müfredatın, öğretim yöntemlerinin ve sınıf ikliminin baskı karşıtı bir anlayışla yeniden yapılandırılmasını gerektirmektedir. Bu kapsamda vaka temelli öğrenme, rol canlandırmaları, yansıtıcı yazma çalışmaları ve eleştirel sınıf tartışmaları gibi deneyim temelli öğretim yöntemleri, öğrencilerin örtük önyargılarını fark etmelerine, eleştirel öz farkındalık geliştirmelerine ve mikro agresyonları tanıma becerilerinin gelişmesine katkı sağlamaktadır (Nakaoka ve Ortiz, 2020; Ortega vd., 2020).

## Ableizm Temelli Mikro Agresyonlarla Mücadele Stratejileri

Engelli bireyler; kurumsal, sosyo-kültürel, ekonomik ve kişilerarası ilişkiler bağlamında ableizm temelli mikro agresyonlara maruz kalabilmekte ve bu durum sosyal dışlanma süreçlerini tetikleyebilmektedir.

Dolayısıyla dışlanma, ötekileştirme ve ayrımcılık olguları yalnızca bireysel tutumlarla açıklanabilecek sorunlar değildir. Bu olgular aynı zamanda sosyal sistemlerin yapısal özellikleri ile yakından ilişkilidir (Idle vd., 2025). Bu sebeple ableizm temelli mikro agresyonlarla mücadele, kısa vadeli bireysel müdahalelerden ziyade sosyal içerme yaklaşımına dayalı uzun vadeli stratejiler gerektirmektedir. Uluslararası literatürde mikro agresyonların engelli bireyler üzerindeki etkilerini azaltmaya yönelik olarak hem engelli bireyleri hem de toplumun diğer kesimlerini kapsayan önleyici ve müdahale edici yaklaşımlar geliştirilmektedir. Literatüre göre mikro agresyonlar gündelik yaşamda kişilerarası ve kurumsal düzeyde zararlar içerdiğinden (Idle vd., 2025) bu çalışmada da bireysel ve toplumsal düzeyde mücadele stratejileri ele alınmıştır.

### *Engelli Bireylerin Ableizm Temelli Mikro Agresyonlarla Mücadele Stratejileri*

Birçok engelli birey, mikro agresyon ve ableizm kavramlarına doğrudan aşina olmamakla birlikte bu tür deneyimlere maruz kalabilmektedir. Bu durumlarda bireyler, karşılaştıkları söz ve davranışların altında yatan niyetleri anlamakta güçlük çekebilmekte ve zaman zaman yaşadıkları olumsuz deneyimlerin nedenini kendilerinde arayabilmektedir. Mikro agresyon deneyimi, bireylerde suçluluk, tedirginlik ve kimlik belirsizliği duygularına yol açabilmekte; bu durum sosyal izolasyonu artırabilmektedir. Bu nedenle engelli bireylerin mikro agresyon ve ableizm mekanizmaları hakkında farkındalık geliştirmesi önem taşımaktadır. Kavramsal farkındalık, bireylerin maruz kaldıkları söz ve davranışları daha doğru biçimde sınıflandırmalarına ve uygun tepki stratejileri geliştirmelerine yardımcı olabilir. Bu süreçte sağlıklı bir öz-değer algısının desteklenmesi de kritik öneme sahiptir. Sosyal hizmet profesyonellerinin bu bağlamda engelli bireylere yönelik uygulamalı rehberler hazırlaması ve farklı engel türlerine özgü savunma stratejileri geliştirmesi önerilmektedir.

Engelli bireylerin ableizm temelli mikro agresyonlara karşı kullanabilecekleri bazı temel stratejiler aşağıda özetlenmiştir (Arnade, 2016):

- Söylenen söz veya davranışın uygun olmadığını açık ancak saygılı bir üslupla ifade etmek;
- Savunmacı tutum geliştirmek yerine karşı tarafa “Bu düşünceye sizi ne yöneltti?” şeklinde sorular yöneltmek;
- Duruma uygun esprili ve hazırcevap bir iletişim yaklaşımı benimsemek;
- Sivil toplum kuruluşlarına katılarak ableizm farkındalık çalışmalarına destek olmak;
- Olumsuz duygusal etkileri azaltmak amacıyla sosyo-kültürel faaliyetlere katılmak ve psikososyal destek mekanizmalarını kullanmak.

### *Toplumsal Düzeyde Ableizm Temelli Mikro Agresyonlarla Mücadele*

Ableizm olgusu, tıpkı ırkçılık, yabancı düşmanlığı ve diğer ayrımcılık türleri gibi bir insan hakları sorunu olarak değerlendirilmelidir. Bu nedenle toplum genelinde farkındalık artırıcı politikaların geliştirilmesi gerekmektedir. Engelli bireylerle iletişim kurarken aşağıdaki ilkelere dikkat edilmesi önerilmektedir.

Örtmece Dil Kullanımından Kaçınılmalıdır: Engelli bireylere yönelik iletişimde bazı kişiler, saygılı görünme amacıyla örtmece ifadeler kullanabilmektedir. “Sen çok özelsin”, “harikasın” veya “süper güçlere sahipsin” gibi ifadeler iyi niyetli görünse de bazı durumlarda olumsuz psikososyal sonuçlar doğurabilmektedir. Benzer şekilde engelli bireylere çocukmuş gibi davranmak, başlarını okşamak veya aşırı korumacı bir tutum sergilemek de rahatsızlık oluşturabilmektedir. Bu tür yaklaşımlar, engelliliği romantikleştirme eğilimine yol

açabilmekte ve fiili yaşam zorluklarını görünmez kılabilmektedir. Bu nedenle engellilik gerçekliğini inkâr etmeyen, kapsayıcı ve gerçekçi bir dil tercih edilmesi önemlidir (Kreis-hz, 2025).

Bireylere İsimleriyle Hitap Edilmelidir: Dil, bireylerin düşünce yapısını ve sosyal algı süreçlerini şekillendiren temel unsurlardan biridir. Saygılı iletişimin en temel göstergelerinden biri, bireylere kendilerini tanımladıkları isimlerle hitap edilmesidir. Engelli bireylerin rahatsızlık duydukları lakaplardan veya aşağılayıcı yakıştırmalardan kaçınılmalıdır. Kişinin adı, kimlik oluşum sürecinin önemli bir parçasıdır. Sağlıklı kimlik gelişimi, bireyin kendisini "var olan" bir özne olarak kabul etmesine ve özgüven duygusunu güçlendirmesine katkı sağlar (Calvello, 1983).

Açık ve Empatik Diyalog Yaklaşımı Benimsenmelidir: Proaktif ve empatik iletişim yaklaşımı, samimi ve açık bir diyalog ile başlar. Bu doğrultuda iletişim sürecine "Yanlış bir şey yapmak istemiyorum. Sizin için doğru olan iletişim biçimi nedir?" gibi ifadelerle başlamak önerilmektedir. Bu tür ifadeler, bireye saygı gösterildiğini ve kişisel tercihlerin önemli olduğunu göstermektedir. Engelli bireyler genellikle bu yaklaşımı olumlu değerlendirmekte ve kendi tercihlerini ifade etme fırsatı bulmaktadır. İletişim tercihleri bireysel farklılıklar gösterebileceğinden, evrensel bir iletişim kuralı geliştirmek mümkün değildir (Seikkula ve Alakare, 2015).

Bireysel Tercihlere Saygı Gösterilmelidir: Engelli bireylerin iletişim tercihleri kişisel özelliklerine ve dünya görüşlerine göre değişiklik gösterebilmektedir. Bazı bireyler kişi merkezli dil yaklaşımını tercih ederken, bazıları kimlik merkezli dil kullanımını benimseyebilmektedir. Kişi merkezli yaklaşım, bireyi engellilik durumunun önüne yerleştirerek kimliğin insan temelli yönünü vurgulamaktadır. Kimlik merkezli yaklaşım ise engelliliği bireysel kimliğin doğal bir parçası olarak kabul etmektedir. Her iki yaklaşım da bağlama bağlı olarak saygı temelli kullanılabilir. Ancak genel bir standart yerine bireyin tercihinin sorulması daha uygun bir iletişim stratejisi olarak değerlendirilmektedir (APA, 2023b).

Farklı Engel Türlerine Sahip Bireylerle İletişim: İşitme engelli bireylerle iletişim kurarken bazı bireylerin işaret dili veya yardımcı teknolojiler kullanabileceği dikkate alınmalıdır. Görme engelli bireylerle iletişimde yardım talebi olmadan ani fiziksel müdahalelerden kaçınılmalı; birey kendini tanıttıktan sonra rehberlik desteği sunulmalıdır. Tekerlekli sandalye kullanan bireylerle konuşurken göz hizasında iletişim kurulması ve kişinin kişisel alanına saygı gösterilmesi önemlidir. Bilişsel veya konuşma güçlüğü yaşayan bireylerle ise açık, sade ve sabırlı iletişim kurulmalıdır (IDHS, 2023).

Genel olarak engelli bireylerle iletişimde temel yaklaşım, saygı, empati, açıklık ve öğrenmeye yönelik isteklilik olmalıdır. İletişim hataları zaman zaman ortaya çıkabilmekle birlikte, öğrenmeye açık tutumlar genellikle olumlu karşılanmaktadır. Kapsayıcı ve açık diyalog yaklaşımı, sosyal ilişkilerde engellerin azaltılmasına ve eşitlik temelli toplumsal atmosferin güçlenmesine katkı sağlayacaktır.

## Tartışma

Bu çalışmada gündelik yaşamda engelli bireylere yönelik ableizm temelli mikro agresyon olgusu sosyal hizmet perspektifi çerçevesinde incelenmiştir. Çalışmanın teorik temelini oluşturan Derald Wing Sue ve Fiona Kumari Campbell (2009) tarafından geliştirilen teorik yaklaşımlardan yararlanılmıştır. Literatürün anlatısal derlemeye dayanan analizine göre bu iki yaklaşımın benzerlik ve farklılıkları bulunmaktadır. Buna göre Campbell (2009), ableizmi engelli bireyleri normatif beden anlayışına göre değersizleştiren toplumsal ve ideolojik bir sistem olarak açıklarken Sue ve arkadaşları (2007; 2010) bu ideolojik sistemin gündelik yaşamda bireyler arası etkileşimlerde nasıl görünür hâle geldiğini mikro agresyon kavramıyla açıklamaktadır. Başka bir ifadeyle Campbell ayrımcılığın yapısal ve kültürel kökenlerine odaklanırken Sue bu yapının gündelik iletişimdeki davranışsal yansımalarını incelemektedir. Bu nedenle ableizm, mikro agresyonların ortaya çıkmasına zemin hazırlayan üst düzey bir ideolojik çerçeve; mikro agresyonlar ise

ableizmin gündelik yaşamda yeniden üretilmesini sağlayan kişilerarası ifade biçimlerinden biri olarak değerlendirilebilir.

Elde edilen kavramsal analizler, mikro agresyon davranışlarının yalnızca bireysel iletişim hatalarından kaynaklanmadığını; toplumsal normlar, kültürel değerler ve kurumsal yapıların etkileşimi sonucunda yeniden üretildiğini göstermektedir. Ableizm olgusunun çoğu zaman görünmez biçimde işlediği ve ayrımcılığı daha incelikli bir forma dönüştürdüğü literatürde de vurgulanmaktadır (Campbell, 2009; Sue vd., 2007).

Mikro agresyon davranışlarının önemli özelliklerinden biri, açık ayrımcılıktan farklı olarak iyi niyetli görünüm taşıyan iletişim pratikleri içerisinde ortaya çıkabilmesidir. Yardım etme, koruma veya merhamet söylemi üzerinden gelişen iletişim biçimleri, engelli bireylerin özne statüsünü zayıflatabilmektedir. Bu bulgu, eleştirel engellilik çalışmalarında vurgulanan sosyal model yaklaşımı ile uyumludur. Engelliliğin yalnızca bireysel eksiklik olarak değerlendirilmesi, sosyal dışlanma riskini artırmakta ve toplumsal katılım mekanizmalarını sınırlandırmaktadır (Barton, 2001; Shakespeare, 2006).

Araştırma sonuçları mikro agresyon deneyimlerinin psikososyal etkilerinin zaman içinde birikimsel özellik gösterebileceğini ortaya koymaktadır. Tekrarlanan küçük ölçekli ayrımcı davranışlar, bireylerde kronik stres, kaygı bozukluğu ve özsaygı azalması gibi sonuçlara yol açabilmektedir. Mikro agresyonların bu kümülatif etkisi, azınlık stresi kavramı ile de açıklanmaktadır (Meyer, 2003; Idle vd., 2025). Bu durum, sosyal hizmet uygulamalarında psikososyal destek mekanizmalarının güçlendirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Keller ve Galgay (2010), engelli bireylerin gündelik yaşam deneyimlerinden hareketle geliştirdikleri mikro agresyon sınıflandırması ableizmin kişilerarası etkileşimlerde nasıl yeniden üretildiğini ortaya koymaktadır. Araştırma bulguları, mikro agresyonların çoğu zaman iyi niyetli davranışlar olarak algılanmasına karşın engelli bireylerde değersizlik, görünmezlik, öfke, sosyal izolasyon ve özsaygıda azalma gibi önemli psikososyal sonuçlara yol açtığını göstermektedir. Ayrıca mikro agresyonların yalnızca bireysel önyargılardan değil, engelliliği norm dışı konumlandıran ableist dünya görüşünden beslendiği görülmektedir. Bu yönüyle çalışma, Campbell'in (2009) ableizm kuramının gündelik yaşam pratiklerindeki yansımalarını açıklaması bakımından tamamlayıcı nitelik taşımaktadır. Sosyal hizmet açısından bu bulgular, uzmanların müracaatçıyla kurdukları iletişimde örtük ableist tutumları fark etmeleri, değerlendirme ve müdahale süreçlerinde mikro agresyonları yeniden üretmekten kaçınmaları ve hak temelli, güçlendirme odaklı uygulamalar geliştirmeleri açısından önemli bir kuramsal zemin sunmaktadır.

Ableizm temelli mikro agresyonlar yalnızca bireyler arası iletişimde ortaya çıkan davranışlar olmayıp kurumsal uygulamalar ve mesleki süreçler içerisinde de yeniden üretilebilmektedir. Bu nedenle baskı karşıtı sosyal hizmet yaklaşımı, mikro agresyonları bireysel önyargıların ötesinde yapısal eşitsizliklerin bir yansıması olarak ele almakta; sosyal hizmet uzmanlarının mesleki öz farkındalık geliştirmeleri, örtük ableist tutumları sorgulamaları ve müdahale süreçlerini hak temelli ve güçlendirme odaklı bir anlayışla yürütmelerine katkı sunmaktadır (Tuğrul ve Kırlıoğlu, 2025). Bu yaklaşım, D. W. Sue'nun mikro agresyon kuramının kişilerarası düzeyde ortaya koyduğu ayrımcı iletişim biçimlerini F. K. Campbell'in ableizme ilişkin yapısal çözümlemesiyle ilişkilendirerek ayrımcılığın hem bireysel hem de toplumsal boyutlarının birlikte değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Böylece sosyal hizmet, yalnızca mikro agresyonların olumsuz sonuçlarına müdahale eden bir meslek olmaktan öte, ableist yapıların dönüştürülmesine katkı sağlayan hak temelli bir değişim aktörü olarak konumlanmaktadır.

Türkiye bağlamında ableizm temelli mikro agresyonların daha örtük biçimde ortaya çıkabildiği söylenebilir. Yardımseverlik, merhamet ve acıma duygularının toplumsal olarak olumlu değerler olarak kabul edilmesi, bazı durumlarda güç eşitsizliğini yeniden üretebilmektedir. Engelli bireyin sürekli olarak yardım edilen veya korunması gereken bir özne olarak konumlandırılması, hak temelli sosyal politika yaklaşımı ile çelişmektedir. Bu sonuç, eleştirel engellilik çalışmalarında tartışılan normatif beden ve yetenek

ideolojileriyle de ilişkilidir (Goodley, 2014). Bu örüntü yalnızca kültürel değerlerle değil, bakım ve yardım eksenli sosyal politika araçlarının tasarımıyla da ilişkili görünmektedir.

Çalışmanın bulguları sosyal hizmet mesleğinin ableizm temelli mikro agresyonların yeniden üretiminde istemeden rol oynayabileceğini de göstermektedir. Müracaatçı adına karar verme, aşırı korumacı tutum geliştirme veya küçük başarıları aşırı biçimde yüceltme gibi uygulamalar, iyi niyetli görünse dahi mikro düzeyde ayrımcılık üretme potansiyeline sahiptir. Bu bulgu, sosyal hizmet etiğinin eleştirel biçimde yeniden değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır (International Federation of Social Workers, 2014).

Sosyal hizmet eğitim aşaması, ortamı ve müfredatının sosyal hizmet uzmanı adaylarının toplumda ve kendi davranışlarında var olan mikro agresyonları fark etme ve önlemedeki önemi vurgulanmaktadır (Nakaoka ve Ortiz, 2020; Ortega vd., 2020). Bu yaklaşım, Campbell'in (2009) ableizmi yapısal bir baskı sistemi olarak açıklayan kuramsal çerçevesi ile Sue'nun (2007; 2010) mikro agresyonların kişilerarası düzeydeki yansımalarına ilişkin yaklaşımını sosyal hizmet eğitimi bağlamında bütünleştirmektedir. Bu doğrultuda sosyal hizmet eğitim programlarında ableizm ve mikro agresyon konularına sistematik biçimde yer verilmesi, öğrencilerin mesleki öz farkındalıklarını artırarak gelecekte müracaatçılarla kuracakları ilişkilerde örtük ableist tutumların yeniden üretilmesini önlemeye katkı sağlayabilir.

Eleştirel engellilik kuramlarına göre engellilik yalnızca biyomedikal bir problem olarak ele alınmamalıdır. Engellilik deneyimi, sosyal çevre ile etkileşim içerisinde şekillenen politik ve kültürel bir olgudur. Bu nedenle müdahale süreçlerinin bireysel rehabilitasyon modellerinin ötesine geçerek sosyal içerme ve toplumsal dönüşüm stratejilerine yönelmesi gerekmektedir.

Araştırmanın sınırlılığı, anlatısal derleme yöntemi kullanılması nedeniyle ampirik veri analizinin yapılmamış olmasıdır. Gelecek çalışmalarda nicel veya karma yöntem tasarımlarının kullanılması, ableizm temelli mikro agresyonların toplum düzeyindeki yaygınlığının daha sistematik biçimde değerlendirilmesine katkı sağlayabilir.

Bu derleme çalışması, ampirik araştırmalar için teorik bir zemin oluşturmayı hedeflemektedir. Bu çalışma, ableizm temelli mikro agresyonları Türkiye bağlamında sosyal hizmet perspektifiyle ele alarak, kavramsal literatür ile uygulama alanı arasında köprü kurmaktadır. Bu yönüyle çalışma, engellilik alanında mikro düzey ayrımcılık biçimlerinin görünür kılınmasına ve sosyal hizmet müdahale pratiklerinin geliştirilmesine katkı sunmaktadır.

## Sonuç

Bu anlatısal derleme çalışmasında engellilik bağlamında ableizm temelli mikro agresyonları sosyal hizmet perspektifinden ele alarak mikro düzeyde gerçekleşen ayrımcılık biçimlerinin yapısal ableizm ile ilişkisini kuramsal bir çerçevede değerlendirilmiştir. Literatürün analizi, ableizmin yalnızca açık ayrımcılık biçimleriyle değil, gündelik yaşamda çoğu zaman iyi niyetli görünen söylem ve davranışlar aracılığıyla da yeniden üretildiğini göstermektedir. Bu durum, mikro agresyonların bireysel iletişim hatalarından ziyade toplumsal normlar, kültürel değerler ve kurumsal uygulamalarla beslenen çok katmanlı bir ayrımcılık biçimi olduğunu ortaya koymaktadır.

Çalışmada F. K. Campbell'in ableizme ilişkin yapısal yaklaşımı ile D.W. Sue'nun mikro agresyon kuramı birlikte değerlendirilmiş; ableizmin mikro agresyonların ortaya çıkmasına zemin hazırlayan ideolojik bir sistem, mikro agresyonların ise bu sistemin gündelik yaşamda kişilerarası etkileşimler yoluyla yeniden üretilmesine sebep olan davranışsal yansımaları olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu kuramsal bütünleşme, engelliliğe yönelik ayrımcılığın bireysel önyargılar üzerinden, toplumsal güç ilişkileri ve kurumsal yapılar çerçevesinde ele alınması gerektiğini göstermektedir.

Sosyal hizmet açısından değerlendirildiğinde ableizm temelli mikro agresyonların fark edilmesi ve önlenmesi, etik ilkelerin, insan haklarının ve sosyal adalet anlayışının uygulamaya yansıtılmasının önemli bir bileşenidir. Bu doğrultuda sosyal hizmet uzmanlarının mesleki öz farkındalıklarını geliştirmeleri, müracaatçılarla kurdukları iletişimde örtük ableist tutumları sorgulamaları ve hak temelli, güçlendirme ve baskı karşıtı uygulamaları benimsemeleri önem taşımaktadır. Sosyal hizmet eğitiminde de mikro agresyon ve ableizm konularına sistematik olarak yer verilmesi, vaka temelli öğretim yöntemleri ve eleştirel yansıtma çalışmalarının kullanılması, geleceğin sosyal hizmet uzmanlarının ayrımcılık karşıtı mesleki yeterliliklerinin geliştirilmesine katkı sağlayacaktır.

Araştırmanın temel sınırlılığı, anlatısal derleme yöntemi nedeniyle ampirik veriye dayanmaması ve ulaşılan sonuçların mevcut literatürün kavramsal senteziyle sınırlı olmasıdır. Bu nedenle gelecekte gerçekleştirilecek nicel, nitel ve karma yöntemli araştırmaların, ableizm temelli mikro agresyonların farklı engel grupları, hizmet alanları ve kültürel bağlamlardaki görünümünü incelemesi; ayrıca sosyal hizmet uygulamalarında bu tür mikro agresyonları önlemeye yönelik müdahale programlarının etkililiğini değerlendirmesi önem taşımaktadır.

Bu çalışma, engellilik bağlamında ableizm temelli mikro agresyonları sosyal hizmet disiplini perspektifinden bütüncül biçimde ele alarak literatürdeki kuramsal bilgi ile uygulama alanı arasında bir köprü kurmaktadır. Mikro agresyonların görünür kılınması ve bunların yapısal ableizmle ilişkisinin ortaya konulması, engelli bireylerin maruz kaldığı görünmez ayrımcılık biçimlerinin daha iyi anlaşılmasına ve sosyal hizmette ayrımcılık karşıtı, hak temelli ve kapsayıcı müdahale yaklaşımlarının geliştirilmesine de katkı sunmaktadır.

## Etik Onay

Bu derleme makalesi ikincil veri analizi içerdiğinden etik onay gerektirmemektedir.

## Finansman

Bu derleme çalışması herhangi bir fonlama kuruluşundan özel hibe almamıştır.

## Kaynaklar

Ahmad, M. N. (2025). Narrative literature reviews in scientific research: Pros and cons. Jordan Journal of Agricultural Sciences, 21(1), 1–4. https://doi.org/10.35516/jjas.v21i1.4143

American Psychological Association. (2023a). APA dictionary of psychology. https://dictionary.apa.org/microaggression

American Psychological Association. (2023b). Inclusive language guide (2nd ed.). https://www.apa.org/about/apa/equity-diversity-inclusion/language-guidelines.pdf

Arnade, S. (2016). Ableismus erkennen und begegnen: Strategien zur Stärkung von Selbsthilfepotenzialen. Interessenvertretung Selbstbestimmt Leben in Deutschland e.V. https://isl-ev.de/wp-content/uploads/2023/09/Able-Ismus_Broschuere-barrierefrei.pdf

Barton, L. (2001). Disability, politics and the struggle for change. David Fulton Publishers.

Baumeister, R. F., & Leary, M. R. (1997). Writing narrative literature reviews. Review of General Psychology, 1(3), 311–320. https://doi.org/10.1037/1089-2680.1.3.311

Beresford, P. (2013). Beyond the usual suspects: Towards inclusive user involvement. Shaping Our Lives.

Burcu, E. (2015). Türkiye'de engellilik sosyolojisi. Anı Yayıncılık.

Büke, B. (2021). Engelli bireylerin kendilerine yönelik ayrımcı ve mikro saldırgan uygulamaları ifade etmeleri: Twitter'daki #engellenmekistemiyoruz ve #sağlamcılardışarı etiketleri. Nitel Sosyal Bilimler, 3(2), 164–190. https://doi.org/10.47105/nsb.907791

Calvello, A. A. (1983). Lived body and personal name: A philosophic description of the constitutive structures of a person's sense of identity [Doctoral dissertation, DePaul University].

Cambridge Dictionary. (2025). Microaggression. https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/microaggression

Campbell, F. K. (2009). Contours of ableism: The production of disability and abledness. Palgrave Macmillan.

Collinson, C., & Barden, O. (2016). Dyslexics 'knowing how' to challenge 'lexism'. In K. Ellis & M. Kent (Eds.), Disability and social media (pp. 249–260). Routledge.

Dominelli, L. (2002). Anti-oppressive social work theory and practice. Macmillan Education UK. https://doi.org/10.1007/978-1-4039-1400-2

Engelliler Hakkında Kanun, Kanun No. 5378. (2005). Resmî Gazete (25868, 7 Temmuz 2005). https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5378&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5

European Commission. (2004). Joint report on social inclusion. Office for Official Publications of the European Communities. https://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/final_joint_inclusion_report_2003_en.pdf

Friedman, C., & Owen, A. L. (2017). Defining disability: Understandings of and attitudes towards ableism and disability. Disability Studies Quarterly, 37(1). https://doi.org/10.18061/dsq.v37i1.5061

Goodley, D. (2014). Dis/ability studies: Theorising disablism and ableism. Routledge.

Grant, M. J., & Booth, A. (2009). A typology of reviews: An analysis of 14 review types and associated methodologies. Health Information & Libraries Journal, 26(2), 91–108. https://doi.org/10.1111/j.1471-1842.2009.00848.x

Hallermann, W. (1970). Forensic reports on crimes of aggression.

Hamaz, S. (2023). Mikroaggressionen in der Schule. https://bqn-berlin.de/wp-content/uploads/berlin_braucht_dich_mikroaggressionen.pdf

Hollenweger, J. (2003). Behindert, arm und ausgeschlossen: Bilder und Denkfiguren im internationalen Diskurs zur Lage behinderter Menschen. In G. Cloerkes (Ed.), Wie man behindert wird (pp. 141–165). Universitätsverlag Winter.

IDHS. (2023). People first: A guide to interacting with people with disabilities. https://www.dhs.state.il.us/OneNetLibrary/27897/documents/Brochures/4151.pdf

Idle, J., Robinson, S., Fisher, K. R., Ikäheimo, H., Smyth, C., & Yoon, J. (2025). Conceptualising the everyday harm experienced by people with cognitive disability: A scoping review of microaggression and emotional and psychological abuse. Journal of Intellectual & Developmental Disability, 50(1), 59–71. https://doi.org/10.3109/13668250.2024.2336076

Ife, J. (2012). Human rights and social work: Towards rights-based practice (3rd ed.). Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/cbo9781139197182

Info Integration. (2025). Microaggressionen. https://info-integration.be/wp-content/uploads/2017/03/Mikroaggressionen-2025-Deutsch.pdf

International Federation of Social Workers. (2014). Global definition of social work. https://www.ifsw.org

İş Kanunu, Kanun No. 4857. (2003). Resmî Gazete (25134, 10 Haziran 2003). https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=4857&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5

Keller, R. M., & Galgay, C. E. (2010). Microaggressive experiences of people with disabilities. In D. W. Sue (Ed.), Microaggressions and marginality: Manifestation, dynamics, and impact (pp. 241–267). John Wiley & Sons.

Kreis-hz. (2025). Ableistische Sprache: Wie gut gemeinte Euphemismen oft das Gegenteil bewirken. https://www.kreis-hz.de/de/teilhabe/ableistische-sprache-wie-gut-gemeinte-euphemismen-oft-das-gegenteil-bewirken.html

Lipponen, O. (2026). Empowering disability services: Future perspectives from the stories of people with disabilities. Nordic Social Work Research, 1–14. https://doi.org/10.1080/2156857x.2026.2687445

Loja, E., Costa, M. E., Hughes, B., & Menezes, I. (2013). Disability, embodiment and ableism: Stories of resistance. Disability & Society, 28(2), 190–203. https://doi.org/10.1080/09687599.2012.705057

Maschke, M. (2008). Behindertenpolitik in der Europäischen Union. VS Verlag.

Maskos, R. (2010). Was heißt Ableism? https://arranca.org/ausgaben/bodycheck-und-linker-haken/was-hei%C3%9Ft-ableism

Merriam-Webster. (2025). Microaggression: Words we're watching. https://www.merriam-webster.com/wordplay/microaggression-words-were-watching

Meşe, İ. (2014). Engelliliği açıklayan sosyal model nedir? Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 14(33), 79–92.

Meyer, I. H. (2003). Prejudice, social stress, and mental health in lesbian, gay, and bisexual populations: Conceptual issues and research evidence. Psychological Bulletin, 129(5), 674–697. https://doi.org/10.1037/0033-2909.129.5.674

Nakaoka, S., & Ortiz, L. (2020). Examining racial microaggression as a tool for transforming social work education: The case for critical race pedagogy. In M. S. Spencer (Ed.), Microaggressions and social work research, practice and education (pp. 72–85). Routledge. https://doi.org/10.4324/9780429460531-16

Ortega, A., Andruczyk, M., & Marquart, M. (2020). Addressing microaggressions and acts of oppression within online classrooms by utilizing principles of transformative learning and liberatory education. In M. S. Spencer (Ed.), Microaggressions and social work research, practice and education (pp. 28–40). Routledge. https://doi.org/10.4324/9780429460531-17

Özbal, A. F., Balıbey, K., & Boztoprak, M. F. (2024). Yabancı uyruklu spor bilimleri öğrencilerinin eğitim süreçlerindeki gizli engel: Mikro saldırganlık. Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, 13(3), 1088–1097. https://doi.org/10.33206/mjss.1358484

Pae, C. U. (2015). Why systematic review rather than narrative review? Psychiatry Investigation, 12(3), Article 417. https://doi.org/10.4306/pi.2015.12.3.417

Pierce, C. M. (1970). Offensive mechanisms. In C. Pierce & F. B. Barbour (Eds.), The black seventies (pp. 265–282). Porter Sargent Publishers.

Rodríguez, S. A., Suárez, M. L. M., García, P. S., Fontanil, Y., Sánchez, L. E. G., & Rodríguez, M. Á. A. (2025). Ableist-microaggressions towards people with disabilities | Microagresiones capacitistas hacia personas con discapacidad. Revista Española de Discapacidad, 13(2), 7–27.

Saleebey, D. (2006). The strengths perspective in social work practice (4th ed.). Pearson.

Scherr, A. (2016). Diskriminierung: Wie Unterschiede und Benachteiligungen gesellschaftlich hergestellt werden (2nd ed.). Springer.

Schmid, P. F. (1996). Personzentrierte Gruppenpsychotherapie in der Praxis. Junfermann Verlag.

Seikkula, J., & Alakare, B. (2015). Bedürfnisorientierter Ansatz und Offener Dialog. PiD – Psychotherapie im Dialog, 16(3), 28–33. https://doi.org/10.1055/s-0041-102233

Shakespeare, T. (2006). Disability rights and wrongs. Routledge. https://doi.org/10.4324/9780203640098

Sosyal Hizmetler Kanunu, Kanun No. 2828. (1983). Resmî Gazete (18059, 27 Mayıs 1983).

Spencer, M. S. (2020). Introduction. In M. S. Spencer (Ed.), Microaggressions and social work research, practice and education (pp. 1–6). Routledge. https://doi.org/10.4324/9780429460531-intro

Sue, D. W. (2010). Microaggressions in everyday life: Race, gender and sexual orientation. John Wiley & Sons.

Sue, D. W., Capodilupo, C. M., Torino, G. C., Bucceri, J. M., Holder, A. M. B., Nadal, K. L., & Esquilin, M. (2007). Racial microaggressions in everyday life: Implications for clinical practice. American Psychologist, 62(4), 271–286. https://doi.org/10.1037/0003-066x.62.4.271

Sue, D. W., Lin, A. I., Torino, G. C., Capodilupo, C. M., & Rivera, D. P. (2009). Racial microaggressions and difficult dialogues on race in the classroom. Cultural Diversity & Ethnic Minority Psychology, 15(2), 183–190. https://doi.org/10.1037/a0014191

Şimşek, M. Ş., Akgemci, T., & Çelik, A. (2011). Davranış bilimlerine giriş ve örgütlerde davranış (7th ed.). Gazi Kitabevi.

Toker, A. (2022). Bir araştırma metodolojisi olarak sistematik literatür incelemesi: Meta-sentez yöntemi. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 22(Özel Sayı 2), 313–340. https://doi.org/10.18037/ausbd.1227360

Tuğrul, G. N. S., & Kırlıoğlu, H. İ. K. (2025). Baskı karşıtı sosyal hizmette ayrımcılığın yeni yüzü: Mikro saldırganlık. Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi, 9(1), 20–31.

United Nations. (2014). Convention on the rights of persons with disabilities. https://doi.org/10.18356/53068d8f-en

Wolbring, G. (2008). The politics of ableism. Development, 51, 252–258. https://doi.org/10.1057/dev.2008.17

Wolf, C. (2021). Wie tausend kleine Mückenstiche. https://www.spektrum.de/news/rassismus-sind-mikroaggressionen-real/1960354

## TELİF HAKKI VE LİSANS BİLGİLERİ

**© 2026 Yazarlar tarafından**

Bu makale **Creative Commons Atıf 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY 4.0)** altında açık erişimli bir makaledir. Bu lisans, kullanıcıların eseri herhangi bir ortamda veya formatta paylaşmasına ve uyarlamasına, orijinal yazara/yazarlara ve kaynağa uygun şekilde atıf yapılması, lisansa bir bağlantı verilmesi ve değişiklik yapılıp yapılmadığının belirtilmesi koşuluyla izin verir.

**Bu lisans altında şunları yapabilirsiniz:**

- **Paylaş** — Materyali herhangi bir ortamda veya formatta kopyalayın ve yeniden dağıtın
- **Uyarla** — Materyali herhangi bir amaç için, hatta ticari amaçlarla bile yeniden karıştırın, dönüştürün ve üzerine inşa edin

**Aşağıdaki koşullar altında:**

- **Atıf** — Uygun kredi vermeniz, lisansa bir bağlantı sağlamanız ve değişiklik yapılıp yapılmadığını belirtmeniz gerekir. Bunu makul herhangi bir şekilde yapabilirsiniz, ancak lisans verenin sizi veya kullanımınızı onayladığını öne sürecek şekilde değil.
- **Ek Kısıtlama Yok** — Yasal şartlar veya lisansın izin verdiği yasal olarak yapılabilecek herhangi bir şeyi başkalarının yapmasını kısıtlayan teknolojik önlemler uygulayamazsınız.

**Lisans Hakkında Daha Fazla Bilgi:**

https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.tr

**Yayıncı Bilgileri**

**MD Publishing**

Ekrem Orhon Mh. Leyla Sok. No.21

Merkez, Rize

E-posta: tushadergisi@gmail.com

Web: dergipark.org.tr/tushad

**ISSN (Print): 2602-3393 | ISSN (Online): 2602-3393**